

Osmanlı Modernleşme Sürecinde Kadın Mahkumlar İçin Erken Tahliye, Firar ve Af Uygulamaları: 1839-1918^{1 2}

Abidin ÇEVİK³ - Muhammet Emin ÇAYCI⁴

Başyuru Tarihi: 14.11.2022

Kabul Tarihi: 09.03.2023

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Öz

Bu çalışmada Osmanlı Devleti'nin belirli bir tarih kesitindeki kadın mahkumların firar, af örnekleri ve hapisane süreçleri ele alınmıştır. Bu bağlamda, kadın hapisanelerinin ortaya çıkışı ve genel durumu, bu kurumlarda yaşanan firar olaylarının sebepleri ve bunlara ne gibi önlemler alındığı incelenmiştir. Hapishanelerin genel durumunun yanında kadın mahkumların af talepleri araştırılmış, bu taleplere verilen cevaplar irdelenmiştir. Kaynak olarak öncelikle Osmanlı Arşivi'nde bulunan firar ve af belgeleri incelenerek kadın mahkumlara özel olarak çıkarılan aflar ve firar olayları derlenmiş; ayrıca konuya yönelik daha önce yapılmış olan akademik literatür incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Firar, Af, Osmanlı Devleti, Kadın Hapishaneleri

Atıf: Çevik, A. ve Çaycı, M. E. (2023). Osmanlı modernleşme sürecinde kadın mahkumlar için erken tahliye, firar ve af uygulamaları: 1839-1918. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(1), 291-304.

¹ Bu çalışma etik kurul izin belgesi gerektirmemektedir.

² Bu çalışma 1-3 Eylül 2021 tarihleri arasında düzenlenen 12. International Congress on Current Debates in Social Sciences kongresinde sunulan "Early Release for Ottoman Women Prisoners: Examples of Escape and Amnesty" başlıklı bildirinin tam metin halidir.

³ Kocaeli Üniversitesi, Rektörlük, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, abidin.cevik@kocaeli.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5459-2935

⁴ Kocaeli Üniversitesi, Rektörlük, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, emincayci@kocaeli.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0381-1936

The Early Release, Desertation and Amnesty Cases of Female Prisoners in Process of Ottoman Modernisation Process: 1839-1918

Abidin ÇEVİK⁵ - Muhammet Emin ÇAYCI⁶

Submitted by: 14.11.2022

Accepted by: 09.03.2023

Article Type: Research Article

Abstract

In this study, escape, amnesty examples and prison processes of female prisoners in a certain historical period of the Ottoman Empire are discussed. In this context, the emergence and general situation of women's prisons, the reasons for the escapes in these institutions and what measures were taken against them were examined. Along with the general situation of the prisons, the requests for amnesty of female prisoners were investigated, and the answers to these requests were examined. The documents in the Ottoman Archives were examined and the amnesties and desertion incidents specially issued to female prisoners were compiled; in addition, the previous academic literature on the subject was examined.

Keywords: Desertion, Amnesty, Ottoman Empire, Female Prison

⁵ Kocaeli University, Rectorship Educational Unit, Principle of Atatürk and History of Turkish Revolution, abidin.cevik@kocaeli.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5459-2935

⁶ Kocaeli University, Rectorship Educational Unit, Principle of Atatürk and History of Turkish Revolution, emincayci@kocaeli.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0381-1936

Giriş

Günümüzde yaygın biçimde görülen modern hapisanelerin tarihi çok eskiye dayanmaz. Örneğin, Avrupa'da 17. yüzyıla kadar, hapisane diyebileceğimiz bir kurum yoktur. Oysa suç işleyenler için uygulanan çeşitli cezalar olduğu bilinmektedir. Sabit bir mekânda esaret altında tutulmanın yerine, halkın önünde işkenceyle vücudu parçalamak (Foucault, 1992, s. 3), giyotinle veya asarak öldürmek, gemilerde kürek çekmeye zorlanmak gibi vücuda eziyeti temel alan bir ceza anlayışı egemendir. Modern anlamda hapisane olarak nitelendirilmese de dilenciler ve serserilerin kontrol altında tutulduğu Londra Bridewell'de 1555'te inşa edilen yapı, modern dönem hapisaneleri için ilk örnek olarak değerlendirilebilir (Demirbaş, 2005, s. 13; Yıldız, 2002, s. 34). Bridewell'i bir tutsak merkezi olmaktan ziyade, oraya getirilen insanların çalışmaya zorlandıkları bir mekân olarak tarif etmek daha doğrudur.

Sanayi Devrimi, büyük insan topluluklarının yaşadığı kentleri ortaya çıkarmış, şehirlerde artan nüfusun kontrol altında tutulması her geçen gün zorlaşmıştır. Kent sakinleri için tehlide dönüşen başıboşluk ve serserilik, yöneticilerin daha fazla tolerans gösteremeyeceği boyutlara ulaşmıştır (Öztürk, 2004, s. 8). Kentlerin huzurunu sağlamak üzere, sosyal yapıya tehdit oluşturabilecek her türlü unsurun toplumdan uzaklaştırılmasına ve ıslah edilmesine karar verilmiştir. Bu durum günümüz hapisanelerinin kuruluş sürecini hızlandırmıştır. Bu açıdan ele alındığında, Amsterdam'da açılan Rasphuis ilk modern hapisane olarak değerlendirilebilir (Foucault, 1992, s. 150). Toplumsal düzen için öncelikli tehdit olarak kabul edilen dilenciler ve serseriler burada ceza çekmeye mahkum edilmiştir. Dahası çalışma ve ıslah evi şeklinde tasarlanan bu hapisaneye bir yıl sonra kadınlar da alınmaya başlanmıştır (Yıldız, 2002, s. 34).

18. yüzyıldan itibaren insan hak ve hürriyetleri alanında yaşanan ilerleme, ceza sistemini de etkilemiş, vücuda zarar veren ceza anlayışı yerine kişiyi hürriyetinden yoksun bırakarak ıslah etme düşüncesi hâkim olmuştur. Ancak değişen ceza sistemi beraberinde yeni tartışmalar getirmiştir. Ceza olarak hapisanede ıslah edildiği düşünülen kişilerin, dışarı çıktığında topluma uyum sağlayıp sağlayamayacağı veya daha hafif bir suçtan içeri giren kişilerin cezaevinde azılı suçlulardan etkilenerek dışarı çıktığında daha tehlikeli olup olmayacağı tartışılmaya başlamıştır (Giddens, 2012, s. 881).

Hapisaneler konusunda Osmanlı Devleti için de Batı'dakine benzer bir süreçten söz edebiliriz. İslam hukukunda suç ve ceza temelde had, kısas ve tazir olarak üç başlıkta gruplandırılabilir. Kuran ve Hadislerde belirtilen suçlara verilen cezalara had cezası denir. İşlenen suça karşılık gelecek şekilde bir ceza verilmesine ise kısas cezası adı verilir. Had ve kısas suçlarının dışında kalan suçlara ise tazir suçu denilir. Hapis cezaları işte bu tazir suçları karşılığında uygulanmaktadır. (Akbulut, 2003, s. 167-181; Görkemli, 2015, s. 179). Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyıla kadar günümüzdeki anlamıyla hapisane uygulaması görülmesine de zaman zaman bazı suçluların belirli bir süre hapsedilerek cezalandırıldığına rastlanmaktadır (Öztürk, 2005, s. 899-909). Osmanlı'da İslam hukukunun yanı sıra örfi hukukun da uygulandığı bir hukuki düzen işlemektedir. Basit suçlarda para ödeme, falakaya yatırma gibi cezalar uygulanırken, suç ağırlaştıkça sürgün, kalebentlik, kürek ve idam gibi cezalar uygulanmıştır. Zaman içinde cezaların infazında yöntemin değiştiği görülmektedir. Örneğin Batı'dan örnek alınan kürek cezası, belirli bir süre veya ömür boyu gemilerde kürek çekmek olarak uygulanmıştır. İlerleyen dönemdeyse ismi aynı kalmakla beraber kürek mahkumları hapisanelere konularak taş kırma, yol inşaatı gibi işlerde çalıştırılmışlardır (Saner, 2008, s. 178; Artuk ve Alşahin, 2016, s. 175). Yaygın bir diğer ceza olan kalebentlikte, suçlu ikametinden uzak bir kalede yaşamaya ve kale içinde kalmaya mecbur edilir. Bir anlamda sürgün ve hapis cezasının birlikte uygulanmasıdır (İşbilir, 2016, s. 5-7).

Batıda insan hakları alanında yaşanan değişimler, Osmanlı'nın modernleşme sürecini de etkilemiştir. İmparatorluk bu süreçte, İktisadî ve siyasî kötü gidişatı önleyebilmek için geniş alanda reformlar yapmıştır. Tanzimat ve Islahat Fermanları ile vatandaşların haklarının güvenceye alınması ve Batılılaşma yönündeki

çabalar, diğer alanlarda olduğu gibi cezalandırma sistemine de yansımıştır. Osmanlı'da modern anlamda hapishanelerin ortaya çıkması tam da bu döneme rastlar. Sırayla 1840, 1851 ve 1858'de çıkarılan yeni ceza kanunlarıyla beraber, kağıt üzerinde de olsa hapishaneler konusunda önemli adımlar atılmıştır. Bu konudaki asıl adım ise 1871'de Sultanahmet'te ilk merkezi hapishanenin kurulmasıyla atılmıştır (Adak, 2017, s. 77). Bu adımı takiben Avrupai tarzda en yakın modern hapishane inşa edildi. Öyle ki bu yeni hapishanede gardiyanlar için ayrılan odalar, revir, çamaşırhane ve mutfağın yanı sıra kadın mahpuslar için de bir bölüm ayrıldığı görülmektedir (Adak, 2017, s. 79).

Ancak bu uygulamalar yeni sorunları da beraberinde getirmiştir. Hapishane inşaatları ve burada çalıştırılacak personel masraflarının ekonomik kriz içerisindeki Osmanlı bütçesini sarstığı görülmektedir. 1879'un sonunda hazırlanıp 1880'de uygulanmaya başlayan "Memalik-i Mahruse-i Şahanede Bulunan Tevkifhane ve Hapishanelerin İdare-i Dahiliyelerine Dair Nizamname Layihası" (Y.A.RES 5-7) ile her il ve kazaya bir hapishane inşa edilmesi uygun görülüş fakat ekonomik nedenlerle bu layihada bulunan pek çok şart yerine getirilmemiştir.

Osmanlı Kadın (Nisa) Hapishanelerinin Durumu

Osmanlı İmparatorluğu'nda kadınların sosyal hayata katılma düzeyinin erkeklere göre daha geride olması suç işleme oranının erkeklere göre düşük kalmasına neden olmuştur. Ayrıca İslam hukukunda suç işleyen kadınların (zina, dinden dönme gibi) evlerinde hapsedilmesi uygulamasının olması nedeniyle (Özkorkut, 2007, s. 84-93) kadınlar için ayrı bir cezaevi inşasına ihtiyaç duyulmamıştır. Bu yüzden daha farklı çözümler üretilmiştir. Örneğin suç işleyen bir kadının hapsedilmesi gerektiğinde, o bölgedeki imam, papaz ve muhtar evlerinin uygun bir odası bu iş için kullanılmıştır (DH.MKT 749-61; 2826-5; 882-58). Pek çok yerde uygulanan bu yöntem zaman içinde farklı itirazlara konu olmuş, haliyle daha farklı çözüm yolları aranmıştır. Örneğin, 1859 tarihli bir belgede Yozgat'ta bugüne kadar imam evleri ve çeşitli mahallerde tutulan kadın suçluların, hane sahiplerinin itirazı üzerine, artık başka yerlerde de ikamet ettirilebilecekleri yazmakta, bununla ilgili Esmâ isimli bir kadının evinin aylık 100 kuruş bedelle hapishane olarak kullanılacağı örneği verilmektedir (MVL 584-17). Köprülü Kazası'nda da kadın hapishanesi olmadığından kadınların imam evlerinde tutulduğu, fakat imamların artık evlerinde mahkûm kadın istemedikleri için Eytam (Yetimler) Müdürü Süleyman Efendi'nin evinin kiralanarak hapishane olarak kullanıldığı belirtilmektedir (DH.MKT. 2124-34). İmam ve muhtar evi dışında, sahipleri kadın olan evlerin kiralanması da bir yöntem olarak tercih edilmiştir (DH.MB.HPS. 33-54; 33-48). İstanbul'da Tanzimat Dönemi'ne kadar kullanılan Baba Cafer Zindanı'nda kadın mahkûmlar için de bir bölüm bulunmaktadır (C.ADL.54-3264; Kızıllan, 2011, s. 76; Adak, 2017, s. 76). Bu zindan daha çok fuhuşla suçlu bulunan kadınların tutulduğu bir mekân olarak kullanılmıştır (C. ML. 1-17).

Ev kiralama, imam/papaz/muhtar evleri kullanımı gibi geçici çözümler dışında, ödenek yokluğundan ya da uygun koşullarda ev bulunamamasından kaynaklı durumlarda erkek cezaevlerinde ya da hükümet binalarında kadınlar için bir oda ayrılması gibi yöntemler geliştirilmiştir (DH.MB.HPS. 7-41; 41-20). Kuşkusuz ödenek yokluğu sadece kadın hapishaneleri için değil erkek hapishaneleri için de ciddi sorun olmuştur. Tamiratların gecikmesinden personel giderlerine kadar pek çok sorun bu yüzden yaşanmıştır. Kadınlar için ayrı bir cezaevi kurulması ve kadın personel istihdamı hep arzu edilmiş olsa da bütçe yetersizliğinden dolayı Osmanlı'nın son dönemine kadar kadınlar ya kiralanmış evlerde ya erkek cezaevleri içinde bir bölümde ceza sürelerini geçirmişlerdir.

Buna rağmen zaman içerisinde hapisaneler konusundaki genel iyileştirmeler kadın hapisanelerini de etkilemiştir. İmparatorluğun her yanında olmasa bile, yukarıda aktardığımız İzmir örneğinde olduğu gibi kimi bölgelerde erkek hapisaneleri içinde kadınlar için de bölüm ayrılmaya başlanmıştır. İzmir'e ek olarak Manastır ve Bursa hapisanelerinde de bu uygulama yapılsa da, kiralanmış evlerin kadın hapisanesi olarak kullanımını daha yaygın bir tercih olmaya devam etmiştir.

Kadın Hapisanelerinin Sorunları

Osmanlı hapisanelerindeki en önemli sorunlar, tahsisat yokluğu ve buna bağlı mekânsal sıkıntılarla ilgilidir. Kaynak sıkıntısı nedeniyle binalara yeteri kadar bakım yapılamamakta, bundan dolayı mahkûm sağlığı için gerekli şartların sağlanmasında zorluklar yaşanmaktadır. 1829 yılına ait bir raporda Hassa Baş Mimarı "...Baba Cafer Hazretleri Zindanı derininde kadınlara mahsus hapisane kapısı ve üzerindeki saçağı ve derinlerde odalarının pencere ve dolap kapakları tuvalet ve diğer bölümleri kış mevsimlerinde kar ve yağmur nedeniyle üst tarafı harap olup uzun zamandan beri tamir olunmadığından tamirine şiddetle ihtiyaç vardır" diyerek durumu açık bir biçimde dile getirmiştir (C.ADL.54-3264). Fiziki kapasite imkanları da hapisaneler açısından önemli bir sorun olmuştur. Örneğin Lazistan Hapisanesi'nde erkeklerin kaldığı bölümün, mahkûm sayısı arttığı için yetersiz kaldığı, yine kadın hapisanesinin karanlık ve rutubetli olduğu, yaşanan olumsuzlukların düzeltilebilmesi için gereken tedbirlerin bir an önce alınması gerektiği Dahiliye Nezareti'ne bildirilmiştir (DH.TMIK.S. 60-12). Olumsuz koşulların sadece belirli bölgelerle sınırlı olmayan yaygın bir probleme dönüştüğü Manastır Kadın Hapisanesi'ne dair yollanan bir başka yazıdan da anlaşılmaktadır (DH.MKT. 1380-14).

Osmanlı'da hapisaneler için bir diğer sıkıntı da salgın hastalıklar olmuştur. Kapasitenin üstünde olan mahkûm sayıları, salgınlar döneminde önemli bir soruna dönüşmüş, salgının çok hızlı yayılmasında etkili olmuştur. Örneğin Çankırı Hapisanesi'nde altı koğuşta 258 hükümlü ve 42 tutuklunun bulunduğu, bu sayının fiziksel kapasitenin çok üstünde olduğu, bu durumun çok büyük sıkıntılar yarattığı yetkili mercilerle paylaşılmış ve onlardan çözüm bulmaları istenmiştir (DH. MB. HPS 45-24).

İmparatorluğun adım adım çöküşe gittiği 20. yüzyıl başında hapisaneler de olumsuzluktan payına düşeni almıştır. Hapisanelerdeki olumsuzluklar o dönemin anılarına da yansımıştır. 1909-1914 yılları arasında Anadolu'yu dolaşarak gördüklerini Tanin Gazetesi'nde yayınlayan Ahmet Şerif Bey, memleketin genel manzarasına ek olarak, özel olarak gezdiği kimi hapisanelerdeki durumu da aktarmıştır. Gezdiği hapisanelerdeki personel sıkıntısını dile getiren Şerif Bey, çoğu yerde gardiyana rastlamadığını, mahkûmların güvenlikten ziyade daha sonra yaşanacak olumsuzluklar nedeniyle hapisaneden kaçmadığını ifade etmiştir. O da hapisanelerin genellikle rutubetli ve pis yerler olduğunu, düzenli hapisaneleri çok nadir gördüğünü yazmıştır (Gazel, 2005, s. 150).

Kadın Mahkûmların Firar Örnekleri

Son dönem Osmanlı hapisanelerindeki fiziki yetersizlik ve sağlıkla ilgili sorunlar dışında güvenlik açığı da temel bir sıkıntı kaynağı olmuştur. Kadın hapisanesi olarak kullanılan yerler genellikle sıradan evler olduğu için güvenli yapılar olarak tasarlanmamıştır. Bu nedenle çeşitli yerlerden gelen firar haberlerine çok sık rastlanmaktadır. Örneğin Sivas Divriği'de birkaç kadın mahkûmun kapıyı delerek kolayca firar ettiği rapor edilmiştir (DH.EUM.6.Şb. 39-26). Bu ve buna benzer firar olaylarındaki temel sıkıntı, hapisane amaçlı kiralanmış yerlerin güvenliğinin mülk sahipleri tarafından sağlanmasıyla ilgilidir. Sistemin doğal yapısı gereği gardiyanlar genellikle kiralanmış evlerin sahiplerinden seçilmiştir. Haliyle herhangi bir gardiyanlık deneyimi olmayan bu kişilerin güvenliği sağlaması neredeyse imkansızdır. Dahası kira geliri dışında, çoğu zaman yaptıkları iş için ek bir ödeme almadıklarından, güvenliğe dair konularda hiç de titiz olmadıkları anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu evlerden sıklıkla firar edilmesi çok da anlaşılmayan bir durum değildir. Bunu

doğrulayan örneklerden biri 1912'de Refahiye'de yaşanmıştır. Refahiye ilçesinde kadın hapishanesi bulunmadığından, Emin isimli bir şahsın evi hapishane olarak kullanılmaktadır. Kendisine mal sandığından ayda 40 kuruş ücret ödenmekteyken bir kadın mahkûm firar etmiştir. Ev sahibinin dalgınlıkla kapıyı kilitlemeyi unuttuğu iddiası, ev sahibinin sorumluluğunu da tartışmaya açmıştır; çünkü kendisine ödenen ücret kira ücretidir ve gardiyanlık vazifesi için ek bir ücret almamaktadır. Resmi anlamda da bu vazifesi olmadığından kendisinin sorumlu tutulup tutulamayacağına dair tahkikat başlatılması istenmiştir. (DH.İD 146-36). Yine benzer bir durum Kandıra'da gerçekleşmiş, Kıptı Süleyman'ın zevcesi Rukiye mahkûm tutulduğu evden firar etmiştir. Yapılan tahkikatta, kadın gardiyan bulunmayan evin sahibi tarafından Rukiye'nin serbest bırakıldığı anlaşılmıştır (DH.MB.HPS 87-59). Hamidiye kazasında ise, Nisa hapishanesi olmadığı için ihtiyaç durumunda kullanılan muhtar evindeki kadınların kolayca firar ettikleri, ayrıca burada başka sorunlara da yol açtıkları, bu durumun düzeltilmesi için neler yapılabileceği Dahiliye Nezareti'nden sorulmuştur (DH.MKT. 509-24). Görüldüğü gibi hapishane sisteminin henüz kurumsallaşmamış olması, birbirinden farklı sıkıntı ve suiistimalleri de beraberinde getirmiştir.

Kadın hapishanelerindeki firarların tek nedenini konut sahiplerinin yetersizliği değildir. Resmi görevlilerin bulunduğu ancak çeşitli nedenlerle personelin olmadığı hapishanelerden de firarların gerçekleştiği bilinmektedir. Tek gardiyanın görevli veya hastalık vb. nedenlerle izinli olduğu Bursa Kadın Cezaevi'ndeki firar girişimlerine yönelik tartışmaları da bu yönüyle ele almak gerekir. Nihayetinde sistemin temel sorunlarından biri olan personel ve ödenek yokluğu bu örnekte de ana problem olarak gözükmektedir (DH.MB.HPS. 95-8).

En ilginç firar vakalarından birisi Balkanlarda yaşanmıştır. Şubat 1906'da, Manastır'da kadın hapishanesi olarak kiralanmış olan hanedeki mahpuslardan biri Müslüman diğeri Bulgar iki mahkûme firar etmiştir. Bu iki kadının akşam saat 1 civarında⁷ kapıyı açarak serbestçe savuşup gitmelerinde orada gardiyanlık⁸ vazifesini ifa eden kadının dahil olduğu ve bu hapishane başgardiyanın da müsamahakar davrandığı anlaşılmış, her ikisi de tevkif olunup haklarında tahkikat başlatılmıştır. Manastır Nisa Hapishanesinden Firar ettikleri 20 Kanunisani 1321 (2 Şubat 1906) tarihli telgrafla maruf 2 kadından 15 seneye mahkûm Debreli Külko'nun Nenoçan karyesinde saklandığı anlaşılmış ve yakalanmıştır (TFRN.I..MN. 86-8504). Bu olay nedeniyle tutuklanan Manastır Merkez Hapishanesi gardiyanlarından Nazife Hanım, dört yıl gardiyanlık yaptığını, hakkında hiçbir şikâyet olmadığını, Külko ve Nikolai'nin firarı üzerine tevkif edildiğini, yakınlarıyla bile görüştürülmediğini belirterek asıl suçlunun hapishane müdürü Ahmet Efendi olduğunu, onun kendisini sevmediği için bu olayı fırsat bilip kullandığını iddia etmiştir. Zaten onun firar eden kadınlara çeşitli iltimaslar sağladığını, Külko'nun daha önce de kilidi kırarak firara teşebbüs ettiğini ancak görevliler tarafından yakalandığını ama müdür tarafından onların elinden alınarak korunduğunu belirtir. Hiç gereği yokken hapishane kapısını bir karış açtırdığını ve kapı etrafında yanan fenerleri kaldırdığını da belirterek suçsuz olduğunu ve affını istemektedir (TFR.I.ŞKT 83-8280). İlk belgede bir Müslüman bir Bulgar mahkûmun firar ettiği yazıyorsa da, Nazife Hanım'ın dilekçesinde kaçan kadınların ikisinin de Bulgar olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Debreli Külko isimli kadının daha önce de firar teşebbüsünde bulunduğu ifade edilmiştir.

1906'daki firarından sonra yakalanan Debre kasabasının Bayram Bey Mahallesi'nden Külko ve 15 seneye mahkûm Babalanici karyesinden Siliano bint Roko ve Demir Hisar'ın Civan karyesinden muallime Hristano bint Eftim, Ocak 1908'de aynı hapishaneden kaçıp Sofya'ya firar etmişlerdir. Başgardiyan ve kadın gardiyan

⁷ Alaturka saat sisteminde saat 1 akşam ezanından 1 saat sonra ifade eder. (İhsanoğlu ve Günergün, 1996, s. 436).

⁸ Kadın gardiyanlar Osmanlı ceza sisteminin önemli bir sorunu olmuştur. Kadın mahkûm sayısının azlığı nedeniyle, kadın gardiyanların daha çok kiralanmış evlerin sahiplerinden seçildiği görülür. Ancak bu uygulamanın getirdiği kimi sorunlar nedeniyle 1880 tarihinde çıkarılan cezaevi nizamnamesinde kadın gardiyan istidam edilmesine karar verilmiştir. Ancak ekonomik sorunlar nedeniyle pek çok hapishanede bu uygulamaya geçilememiştir. (DH.MB.. HPS. 87-27, 87-30, 85-91, 85-79).

hakkında kanuni işlem başlatılmıştır. Özellikle Külko'nun yeri tespit edilmiş ve bir şekilde getirilmek istenmişse de bunda başarılı olunamamıştır (HR.SFR.04 244-44).

Bir ilginç firar vakası da 1864 yılında Konya'da yaşanmıştır. Cinayetten tutuklu Fatma isimli bir kadın firar ettikten sonra İstefan ve Kirkor isimli iki Ermeni kardeşin evinde saklandığı ihbarı gelmiştir. Fatma yakalanmış, ancak saklandığı evin sahiplerini kendisine işkence etmekle, boğazına bıçak dayamakla ve zorla din değiştirmeye zorlamakla suçlamıştır. İstefan ve Kirkor adlı kişiler suçlamaları reddetmişler, Fatma adlı kadının kendilerine iftira attığını söylemişlerdir. Ermeni cemaatine mensup pek çok kişi, hem patrikhaneye hem de çeşitli bakanlıklara, İstefan ve Kirkor kardeşlerin yüksek aşar ve ağnam vergisi ödeyen saygın tüccarlar olduğunu beyan eden dilekçeler göndermiştir. Fatma'nın nasıl kaçtığı bu kaçışta kardeşlerin nasıl bir ilgisi olduğu ise hiç aydınlatılamamıştır (MVL 663-26).

Firar olaylarının başlıca nedeni olduğu düşünülen cezaevlerindeki fiziki yapı sorunları ve gardiyanların durumuyla ilgili yakınmalar kurumlar arası yazışmalara da yansımıştır. Yazışmalarda, hapisane sürecindeki kurumsallaşma eksiklerinin getirdiği problemlerden ve çözüm yollarından söz edilmiştir. Buna rağmen suçluların hapsedildiği hanelerle ilgili ödeme sorunu bir türlü ortadan kaldırılamamıştır (A. MKT.MHM. 165-41). 1919 yılında Umur-ı Cezaiye Müdüriyeti'nden Dahiliye Nezareti'ne gönderilen bir dilekçede ise, firarların önüne geçebilmek için gardiyan maaşlarının iyileştirilmesi istenmiş, ancak dönemin ekonomik şartları nedeniyle bu iyileşme tam olarak sağlanamamıştır. Yine de belgelerden, gardiyanlara yemek verilmesi gibi bazı küçük iyileştirmeler yapıldığı anlaşılmaktadır (DH. MB. HPS 94-48).

1922'de Dahiliye Nezareti, İstanbul Hapishane-i Umumisi'ne bundan böyle alınacak personelin "kabiliyet-i şahsiye ve zatiyesi nazar-ı itibara alınacaktır" diyerek firar ile personel yeteneği arasındaki ilişkiye vurgu yapmış, son firar olayının hapishanenin tevkifhane kısmındaki güvenlik noktasının zaafından kaynaklandığını belirterek bu konuda önlem alınmasını talep etmiştir (DH.MB.HPS. 95-52).

Kadın Mahkumlara Yönelik Af Örnekleri

Osmanlı Devleti'nde 19.yüzyıla kadar mahkumların affıyla ilgili yazılı bir düzenleme yoktur. Af isteyen bir mahkûm veya af ihtiyacı olduğunda devreye padişah sokulmuş, "lütfuyla" ifadesine binaen af kararı çıkarılmıştır. Bunun dışında, İslam hukuku gereği cinayet, yaralama gibi kişisel bir suçta mağdurun yakınlarının da af hakkı bulunmaktaydı. Kişisel suçlar dışındaki diğer suçlarda ise yetki bütünüyle padişah iradesine bağlı kalmıştır (Atıla, 2010, s. 275). Bu durum 1858 tarihli Ceza Kanunnamesinde de yazılı olarak belirtilmiştir. Yine 1876 Kanun-i Esasi'de de genel ve özel af yetkisinin padişahta olduğu hükmü yer almaktadır. Mevcut hukuki durumla ilgili değişiklik II. Meşrutiyet'in ilanından sonra yapılmış, düzenleme ile af onay yetkisi padişahta olsa bile kanun çıkarma yetkisi Meclis-i Mebusan'a verilmiştir (Aslan, 2009, s. 42-43). Bu değişiklikler, modern hukuk düzeni yolunda önemli bir adım olarak görülmektedir.

Bireysel başvuruda bulunan mahkumların durumu özel af ile değerlendirilmiş, özel zamanlarda ise genel af çıkarma yoluna başvurulmuştur. Bu duruma Ramazan Bayramı'nda, kandillerde, padişahın doğum gününde veya tahta çıkışının yıldönümlerinde çıkarılan aflar örnek verilebilir (BEO 2013-150920; Y.MTV 231-55; A. MKT. MHM 326-26; Y. PRK. BŞK 62-53). Affın kapsamının döneme göre değişiklik gösterdiği görülmektedir. Siyasi mahkumlar, suikast suçu işleyenler ve ırza tecavüz edenler genellikle af dışında tutulurken, adi suçlardan mahkûm olanların cezalarının 2/3'ünü yatmış olması aftan yararlanması için gerekli görülmüştür. Yine de her affın kendi içinde farklı özellikleri olduğu görülmektedir. Örneğin, 1903'teki Ramazan Bayramı nedeniyle çıkarılan afta siyasi suçla mahkûm edilen gayr-i Müslimler affedilmiş, Müslümanlarda cezasının 2/3'ünü yattıktan sonra ancak adi suçlular kapsama alınmışlardır (BEO 2013-150920).

Kurumsallaşmada yaşanan sorunlar af sürecinde de kendini hissettirmiştir. Affin kapsamı, kimlerin ne ölçüde yararlanacağı gibi hususların belirlenmesi ve uygulanmasında zaman zaman aksaklıklar yaşanmış, bu aksaklıklar resmi yazışmalara da yansımıştır (BEO 2013-150920). Örneğin 1917 yılında Dahiliye Nezareti'nden cezaevlerine gönderilen bir yazıda cezaevinde af şartlarından yararlanan mahkumların isimleri istenmiş ancak bazı bölgelerden gelen listelerde hiçbir kadın mahkumun adının olmaması üzerine yeniden bir yazı gönderilerek bu affın şartlarına uyan kadınlarında yararlanacağı, bu yüzden onların da adının eklendiği listelerin gönderilmesi istenmiştir (DH. MB.HPS 108-11).

İmparatorluk döneminde genel afların yanı sıra olağan üstü zamanlara özgü özel aflar da çıkarılmıştır. Örneğin 1898 yılında Balıkesir'de yaşanan depremin ardından, hırsızlık ve benzeri suçlardan mahkûm olanların hemen tahliye edilmeleri istenmiş, ayrıca cezasının 2/3'ünü tamamlayan diğer tutuklu mahkumların listesi talep edilmiştir. Buna göre cezaevi yönetimi İstanbul'dan gelecek karara göre hareket edecek, bu koşulları taşımayan diğer tutukluları da Balıkesir'e en yakın hapisanelerden birine gönderecektir (BEO 1078-80782).

Doğal afetler dışında, zaman zaman sağlık koşulları nedeniyle de aflar çıkarılmıştır. 1915 yılında Çankırı Hapishanesi'ndeki mahkûm sayısının artmasının izdihama neden olduğu ve hastalıkların arttığı belirlenmiş, hapishane yükünün kısmen de olsa giderilmesi için, cezası hafif olan mahkumlara af çıkarılmıştır (DH.MB.HPS 45-24). Buna benzer bir durum İstanbul'da da gerçekleşmiş, Hapishane-i Umumi'de cezalarının üçte birini çeken, vereme yakalanan ve kırk yaşını geçen kadın erkek tüm mahkumlar affedilerek serbest bırakılmışlardır.

Özel af konusu tamamen günün şartlarına ve karar vericilerinin vicdanına bağlı olarak gündeme alınmıştır. Tedavisi mümkün olmayan hastalara, uzun süreli cezalarının çoğunu yatmış olan mahkumlara, yaşlılara ya da mağdurun kendisi veya ailesiyle barışmak niyetinde olanlara zaman zaman af imkânı sunulmuştur. Bu nedenle, af süreçleri değişiklik gösterebilmektedir. Bu durumda mahkumlar bireysel olarak dilekçe ile başvurabildikleri gibi hapishane yönetimleri veya yerel yönetimler de mahkûmun durumuna yönelik girişimlerde bulunmuşlardır. Bu noktada af talepleri, ağırlıklı olarak fiziki kapasite sıkıntıları üzerinden gerçekleşmiştir.⁹

Kadın mahkumların af taleplerinin büyük bölümü sağlık gerekçesiyle yapılmıştır. Örneğin, cinayetten dolayı on beş sene kürek cezasına mahkûm olan Sındırgılı Mehmet Ali'nin kızı Ayşe'nin (BEO 3893-291960), yine cinayet nedeniyle aynı cezayı alan bir başka mahkumun sağlık gerekçesiyle başvurdukları af talepleri olumlu karşılanmıştır (BEO 3799-284869). Ayrıca yaşı ilerlemiş ve buna bağlı sağlık sorunları yaşayan mahkumların cezasının affedilmesine yönelik örnekler de vardır. Elâzığ hapishanesinde, ev yakma suçundan müebbet hapis yatan Palulu Haves kadının cezası, içerde geçirdiği süre ve yaşından kaynaklı sağlık sıkıntıları göz önüne alınarak affedilmiştir (İ.AZN 55-50).

Ancak sağlık gerekçesiyle gelen af taleplerinin tamamının karşılanmadığı, hastalığın ciddiyeti ve tedavi edilebilirlik durumuna göre karar verildiği anlaşılmaktadır. Haliyle af talebi reddedilen pek çok kadın mahkûm örneği de mevcuttur. Priştina Hapishanesi'nde cinayet suçuyla yatan ve 15 seneye mahkûm olan Milonka isimli kadının kansızlık hastalığı gerekçesiyle yaptığı başvuru ilk etapta kabul edilse de (BEO 2509-188172), daha sonra yapılan inceleme sonucu talebin affa uygun olmadığına karar verilmiştir (TFR.I..A 24-2325).

⁹ Örneğin Tikveş kazasına bağlı Roşdan ahalisinden Resto bint Vice, Duno bint Mitre, Maro bint Mitre, Nedo bint Drapko, Nedo bint İleko, Roke bint Pankok, Mida bint Drayko, Nedo bint Drapko, Cuno bint Mitre, Risto bint Estavyan ve Petru bint Piko isimli kadınlar eşkıyaya yataklık ve kılavuzluk yaptıkları suçlamalarıyla 3-4 yıl arası kürek cezalarına çarptırılmışlardı. Ancak Selanik'te kadın hapishanesi bulunmamasından dolayı muntazam olmayan çeşitli yerlerde cezalarının 2 yıla yakın kısmını tamamladıkları için cezalarının affedilmesine karar verilmiştir (DH.MKT. 1681-66).

Af taleplerine yönelik bir diğer önemli gerekçe, ailevi meselelerdir. Nihayetinde hapisaneye giren kadınların bir kısmı çocuk sahibidir. Çocukların annenin bakımına muhtaç olması, kadın mahkumlar tarafından daima affa konu edilmiştir. Bunun en tipik örneklerinden biri Akka Hapishanesi'nde mahkûm olan Medule isimli kadının af talebini içeren dilekçesidir. Adliye Nezaretine verilen dilekçe şöyledir:

Ashab-ı ağrazın (maksatlı kişilerin) müzevirlikle isnad olunan fezahat-ı lisaniyeden (edepsiz sözler) dolayı 2 sene evvel Akka hapishanesine konuldum. O müddetten beri giriftar olduğum azab-ı cismane (büyük azap) ile ıslah-ı hal ve nefis eyledim. Naili lütfedilmekliğim için hak-payı veziriazamlarına müracaatım bu beşincidir. Akka meclis idaresinden affı padişahiye nail olmaklığımı mazbata ettiler. Bir sene zaman geçtiği halde nail-i ihsan-ı tahliye etmiyorlar. Hususiyeti nisvaniyem ile merhameti aliyeye muhtaç kalmışımıdır. Mevle'l mülük (mülkün sahibi) olan Sultan Abdülhamit Han efendimizin mübarek cülus-ı hümayunları (tahta çıkış) günü olan 19 Ağustos yevm-i şerifi hulul (yaklaşmakta) etmekte olduğundan yevm-i şerif mezkuru takdisen şu fakirenin affı ve hapishaneden halas (kurtarılması) buyurulmasını istirham ederim. Ol babda emr ü ferman hazreti menlehülemrindir. Akka Hapishanesinde mahbus Medule cariyeleri. 15 Temmuz 1309 (BEO 270-20220).

Dilekçe sonucunda cezaevinde kaldığı süre boyunca herhangi bir kötü davranışı bulunmayan Medule'nin tahliyesi uygun görülmüştür.

Benzer ancak ilgi çekici bir başvuru da 1859 tarihinde sadrazamlığa Fransızca gönderilen bir dilekçede görülmektedir. Tercümesi yapılarak sunulan dilekçe Kantakuzen isminde bir kadına aittir. Dilekçe şu şekildedir:

...her ne kadar hakkımdaki suçlama için merhamete layık olmadığımı bilsem de benden başka koruyucuları olmayan evlatlarım tamamen kimsesiz ve perişan halde kaldıkları için Sadrazama yalvararak başını ağrıtmaya cüret ettim savaş esnasında mecbur olduğum hal nedeniyle bunların emrinde sıkıntı çekeceğimi bilerek çocuklarımın geleceğini temin için kötü sonuçlarını düşünmeksizin böyle ümitsiz bir harekete teşebbüs ettim ömrümde buna benzer bir suç işlemedim sabıka kaydım buna delildir. Sizin merhametinize olan inancım yüzünden kendi elçiliğime bile başvurmadım. Eğer affedilirim ilk gemiyle çocuklarıma döneceğimi ve ömrüm boyunca bir daha İstanbul'a gelmeyeceğimi temin ederim denmektedir (HR.TO. 433-15).

Dilekçede kadının suçunun ne olduğu açıkça belirtilmemiş, affedilip edilmediğine dair bir yazışma örneğine de rastlanmamıştır.

Çocukları dışarıda olan kadın mahkumlar gibi çocukları yanında olan mahkumlar da vardır. Hapishanelerin elverişsiz koşulları nedeniyle devlet, çocuklu mahkumlarla ilgili yasal düzenleme yapmıştır. Adliye Nezareti'nden Dahiliye Nezareti'ne gönderilen bir yazıda çocuklu mahkumelerin darülacezelerde tahsis edilecek özel mekanlarda tutulması, beş altı yaşından büyük çocukların hapishanelerde annelerinin yanında barındırılmasına müsaade edilmemesi istenmiştir (DH.MB.HPS. 160-82). Suç işlediği tarihte hamile olan veya hapishanede yatarken doğum yapan kadınlara yönelik de birtakım aflar çıkarılmıştır. Burada suçu işleyen kadının içerde geçirdiği mahkûmiyet süresi göz önüne alınarak affedildiği anlaşılmaktadır (BEO 1491-111755).

Verilen af örneklerinin tamamında suçun "adli" denilen kategoride yer aldığı görülür. Ancak bu kapsam dışında kalan siyasi suçlara yönelik de aflar çıkarılmıştır. Bu af süreçleri kimi zaman uluslararası baskıların sonucunda gerçekleşmiştir. Konjonktürün de elvermesiyle bu afların çoğunun Gayrimüslimlere yönelik olduğu görülür. Muş Protestan Mektebi'nde öğretmenlik yapan Susi (bazı belgelerde Suki) isimli bir kadın

vakti ile Van'da yayınlanmış olan bir gazeteyi yanında bulundurmakta dolay 1898 senesinde tutuklanmış, mahkeme süreci sonunda, önce iki yıl, ardından beş yıl kalebentlik cezasına çarptırılmıştır. Gazetenin, Doğu Anadolu'daki bir kısım Osmanlı toprağının Ermenistan'a dahil edilmesi ile ilgili yazılar içerdiği belirtilmektedir. Sonuçta, İngiliz Sefareti araya girip kadının affedilmesini istemiş, kadın da affedilmiştir. İngilizlerden gelen talep üzerine bir suçlunun serbest bırakılması, yargı bağımsızlığı açısından tartışmalara neden olmuş ancak Suzi adlı kadın İngiliz Sefaretinin yoğun çabaları sonucu affedilmiştir (DH. MKT 2139-8, HR. TH 312-98, Y.A.HUS 484-51, BEO 1851-138802).

Sonuç

Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyıla kadar bilinen anlamda hapisane kurumuna rastlanmaz. Zaten ceza sisteminde var olan sürgün, kalebentlik, kürek, idam gibi ağır cezalar, hapisanelere ihtiyaç bırakmamıştır. Ancak Osmanlı modernleşme süreci, diğer alanlarda olduğu gibi bu alanda da modern dünyadaki uygulamaları örnek almayı zorunlu kılmıştır. Böylece, Batı'daki gelişmelerin de etkisiyle, suçluların hapsedilip cezasını çekerken "islah" olması, cezası bittikten sonra da topluma karışmaları anlayışı yerleşmiş, ayrıca azılı suçluların uzun süre toplumdan uzak tutulmasının gerekliliği kabul edilmiş, böylece bir kurum olarak cezaevi kavramı yaygınlaşmaya başlamıştır. Osmanlı sosyal hayatında kadının görünürlüğü neredeyse hiç olmadığından, kadın mahkumların sayısı erkeklerin sayısına oranla çok düşük kalmıştır. Bu nedenle kadın mahkumlara yönelik modern hapisaneler kurulmasına ihtiyaç duyulmamış, valilik veya mutasarrıflıklar tarafından ilgili mahalde kiralanmış ev veya evde bir oda gibi geçici mahkûmiyet alanlarıyla yetinilmiştir. Jandarma ve erkek gardiyanlarla güvenliği sağlanan kadın tutukevleri, ancak modern hapisaneler kurulduktan sonra gerçekleşmiştir.

Kadın mahkumlara yönelik kurumsallaşmış bir ceza infaz sistemi kurulamadığından, firar olaylarına sık rastlanmıştır. Firar vakalarında güvenlik eksikliği büyük oranda etkili olmuşsa da düşük personel maaşları ya da ödenek eksikliği gibi başka nedenler de bu güvenlik açığının artmasını kolaylaştırmıştır.

Osmanlı dönemi boyunca zaman zaman af kararları çıkarılmıştır. Bu af kararları ya tüm mahkumları kapsayıcı genel af şeklinde ya da zorunlu nedenlerden dolayı bir kısım mahkumla sınırlı bölgesel af şeklinde çıkarılmıştır. Bunların dışında, kadın mahkumların af talepleri, sundukları gerekçelere göre ayrıca değerlendirilmiştir.

Sonuç olarak, Osmanlı'da kadın mahkumlara yönelik modern ceza infaz sisteminin oluşması ve modern hapisanelerin kurulması çok geç dönemde gerçekleşmiştir. Bu sürecin gecikmesinde kadının toplumsal hayata katılımının sınırlı olmasının büyük bir rolü vardır. Bu konudaki değişim, diğer alanlarda olduğu gibi Osmanlı'nın son döneminde gerçekleşmiştir.

Kaynakça

- Adak, U. (2017). Central prisons (hapishane-i umumi) in İstanbul and İzmir in the late ottoman empire: In-between ideal and reality. *Journal of the Ottoman and Turkish Studies Association* (4)1, 73-94. Doi:10.2979/jottturstuass.4.1.05.
- Akbulut, İ. (2003). İslam hukukunda suçlar ve cezalar. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 52(1), 167-181. Doi: 10.1501/Hukfak_0000000539
- Artuk, M. E. M.- E. Alşahin (2016). Hapis cezalarının ve cezaevlerinin tarihi gelişimi. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*. (21)2, 297-338. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/272845>
- Aslan, T. (2009). II. Meşrutiyet dönemi genel af uygulamaları. *Gazi Akademik Bakış*, 3(5), 41-60. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/73987>
- Atila, M. (2010). Türkiye cumhuriyeti anayasa hukukunda af kanunu. *Ankara Barosu Dergisi*, 1(68), 275-284. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/abd/issue/33777/374086>
- BOA. Bab-1 Ali Evrak Odası BEO 270-20220; 1078-80782; 1491-111755; 1851-138802; 2013-150920; 2308-173072; 2509-188172; 3799-284869; 3893-291960.
- BOA. Cevdet Adliye (C.ADL.): 54-3264
- BOA. Cevdet Maliye (C. ML.): 1-17.
- BOA. Cevdet Zaptiye (C.ZB.): 52-2557.
- BOA. Dahiliye 6. Şube (DH.EUM.6.Şb.): 39-26.
- BOA. Dahiliye Hapishaneler Müdüriyeti (DH. MB. HPS.): 7-41; 25-19; 33-48; 33-54; 41-20; 45-24; 49-24; 85-79; 85-91; 87-27; 87-30; 87-59; 94-48; 95-8; 95-52; 108-11; 160-82.
- BOA. Dahiliye Islahat (DH.TMIK.S.): 60-12.
- BOA. Dahiliye İdare (DH.İD.): 146-36.
- BOA. Dahiliye Mektubi Kalemi (DH.MKT.): 509-24; 749-61; 882-58; 1195-82; 1380-14; 1681-66; 2124-34; 2139-8; 2546-3; 2826-5.
- BOA. Dahiliye Muamelat (DH. TMIK. M.): 153-28.
- BOA. Hariciye Nezareti Sofya Sefareti (HR.SFR.): 04 244-44).
- BOA. Hariciye Nezareti Tahrirat (HR. TH.): 312-98.
- BOA. Hariciye Nezareti Tercüme Odası (HR.TO.): 433-15.
- BOA. İrade Adliye ve Mezahib (İ.AZN.): 55-50.
- BOA. Meclis-i Vala (MVL.): 584-17; 663-26.
- BOA. Sadaret Umum Vilayet Evrakı (A.MKT.UM.): 563-67.
- BOA. Mühimme Kalemi Evrakı (A. MKT. MHM.): 165-41; 326-26.
- BOA. Teftişat-ı Rumeli Evrakı Arzuhaller (TFR.I.ŞKT.): 83-8280.
- BOA. Teftişat-ı Rumeli Evrakı Arzuhaller (TFRN.I..MN.): 86-8504; 145-14440.
- BOA. Teftişat-ı Rumeli Evrakı Rumeli Müfettişliği (TFR.I.A.): 24-2325.

- BOA. (Yıldız Başkıtabet Dairesi Maruzatı (Y. PRK. BŞK.): 62-53.
- BOA. Yıldız Hususi Maruzat (Y.A.HUS.): 484-51.
- BOA. Yıldız Mütenevvi Maruzat (Y.MTV.): 231-55.
- BOA. Yıldız Resmi Maruzat (Y.A.RES.): 5-7.
- Demirbaş, T. (2005). *Hürriyet bağlayıcı cezaların ve cezaevlerinin evrimi*. E. Gürsoy Naskalli, H. Oytun Altun (Ed.). Hapishane kitabı içinde (s.3-40). İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Ergüden, I. (2017). *Hapishane çağı-kapatılan insan*. İstanbul: Sel Yayınları.
- Foucault, M. (1992). *Hapishanenin doğuşu* (M.A. Kılıçbay, Çev.) Ankara: İmge Yayınları.
- Gazel, A. A. (2005). *Tanın muhabiri Ahmet Şerif beyin notlarında osmanlı hapishaneleri*. E. Gürsoy Naskalli, H. Oytun Altun (Ed.), Hapishane kitabı içinde (s. 143-151). İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. Cemal Güzel (Yay. haz) İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Görkemli, B. (2015). İslam hukukunda ve modern hukukta hapis cezası ve hapishaneler. *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 10(2), 173-194. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/eruhfd/issue/35605/395564>
- İhsanoğlu, E.- Günergun, F. (1996). *Osmanlı Türkiyesinde "Alaturka Saat"ten "Alafranga Saat"e geçiş*. (s. 434-441). X. Ulusal Astronomi Kongresi. İstanbul.
- Kızıllan, A. Ö. (2011). *Osmanlı'da kadın hapishaneleri ve kadın mahkumlar (1839-1922)*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Özkorkut, N. Ü. (2007). İslam ceza hukukunda kadın. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 56(2), 83-95. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/auhfd/issue/42607/513631>
- Öztürk, N. (2005). Osmanlı devleti'nde bazı kamu görevlilerinin hapisle cezalandırılmalarına ilişkin ilk bilgiler (1300-1453). *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*. 49, 899-909. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusskd/issue/897/10051>
- Öztürk, Ş. (2004). *Türkiye solunun hapishane tarihi*. İstanbul: Yar Yayınları.
- Saner, Y. (2008). *Osmanlı'nın yüzlerce yıl süren cezalandırma ve korkutma refleksi: prangaya vurma*. N. Levy, A. Toumarkine (Der.), Osmanlı'da asayiş, suç ve ceza 18.-20. Yüzyıllar içinde (s. 163-189). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Yıldız, G. (2002). *Osmanlı devletinde hapishane ıslahatı (1839-1908)*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Extended Abstract

Purpose

In this study, the process before the emergence of women's prisons in the Ottoman Empire and the establishment of modern prisons are explained. The reasons for the escapes in prisons and the measures taken against these escapes are given. In addition, the amnesty applications of female prisoners and the attitude of the state to such demands are examined. Also, the diversity of the amnesty demands is discussed, and the spatial and more general disruptions in the Ottoman period prisons are analyzed.

Design and Methodology

The main source of the study is the Ottoman State Archive documents. By examining the documents collected under many headings, examples of amnesty and escape from female prisoners are collected. In the study, the situation of women's prisons is explained, as well as special subjects are given by giving personal examples. In addition to archival documents, the existing literature on prison is examined. Apart from archive documents, books and articles about the Ottoman legal system and prisons are also used.

Findings

As a result of the study, it is understood that there was no modern prison system in the Ottoman Empire until the 19th century. However, since the 18th century, in parallel with the modernization process of the Ottoman Empire, improvements have been made in this field as well as in other fields, taking the practices of the modern world as an example. Thus, with the influence of the developments in the West, places where criminals were imprisoned and were rehabilitated while serving their sentences were established. Moreover, it is understood that it is aimed to rehabilitate him/her so that he/she can adapt to society after his sentence is over. It is understood that prisons were built as a means of keeping notorious criminals away from society for a long time. Naturally, as a result of the development of this perception, we see that the concept of prison as an institution has started to settle and steps towards it have begun to be taken. As a result of the examination, the number of female prisoners, which is the main focus of the research, was found to be much lower than that of men. It has been understood that this result goes along with the Ottoman social order. The fact that women's participation in social life is lower than men is reflected in crime rates. In other words, the number of female prisoners in Ottoman prisons was always much lower than the number of males. For this reason, there was no need to establish modern prisons for female prisoners, so women's prisons was established in a period that can be considered late when compared to men's prisons. Before the establishment of modern prisons, it was seen that the situation was managed with some temporary solutions. The problem has been tried to be solved by creating temporary confinement areas such as a house rented by local governments or a room in the house. Women's detention centers, where security was provided by the gendarmerie and male guards, emerged only after modern prisons were established. Apart from the spatial problems, another important problem was insufficient personnel.

Inadequate staffing has caused other problems for women's prisons. For example, since there are no high-security prisons for female prisoners, escapes have been frequent. Although the lack of security is largely effective in the escape cases, other reasons such as low staff salaries or lack of allowance have also been found to play a role in the occurrence of the escapes.

Amnesty orders were issued from time to time during the Ottoman period. It has been understood that there is diversity in amnesty decisions. Amnesty practices are observed in sultan changes, important days and religious holidays. There is variation in the scope of amnesties issued. While these amnesty decisions were made in the form of a general amnesty by covering all prisoners, sometimes they were limited to only a few

prisoners. Again, in some periods, practices where regional amnesties were issued were encountered. Apart from these, it has been observed that female prisoners demand amnesty at different times and for different reasons and that amnesty can be granted depending on the reasons.

Research Limitations

Women's prisons in the Ottoman Empire did not have an institutional function for a long time. For this reason, documents related to female prisoners have been the subject of correspondence of local governments, law enforcement officers and other relevant institutions. Therefore, the research focused on the functioning of women's prisons before the establishment of modern prisons. While doing this, mostly the documents in the Ottoman Archive and the studies on the subject were used.

Implications

With this study, it has been tried to shed light on the life of the women of that period by considering both the reasons for the punishment of female prisoners of the Ottoman period and the problems they experienced in prisons. In addition, both prison conditions and the state's view of prisons are discussed. Again, the general atmosphere of the period was discussed by revealing the reasons that caused the amnesty, and the policy of the state on this issue was tried to be revealed.

Originality

Although studies on prisons and female prisoners of the Ottoman period have been done before, no specific study has been conducted on the escape and amnesty of female prisoners. In this respect, the study has been an original study that will contribute to further academic research on this subject. The documents are primary sources from the Presidency of State Archives.

Araştırmacı Katkısı: Abidin ÇEVİK (%50), Muhammet Emin ÇAYCI (%50).